

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ISTORIE

**O Biserică în clandestinitate. Stilismul în zona Neamțului și a Sucevei
(1924-1965)**

Rezumat

Conducător de doctorat,
Prof. univ. dr. Lucian Leuștean

Doctorand,
Ștefan Silviu Pompaș

Iași

2026

Cuprins

Abrevieri	4
Introducere	5

CAPITOLUL 1. Istoria adoptării calendarului gregorian de către statul român

1.1	Calendarul gregorian în Principatele Române și încercarea de reformă a lui Alexandru Ioan Cuza.....	20
1.2	Ocupația germană a Bucureștiului (decembrie 1916 - noiembrie 1918). Introducerea noului calendar	40
1.3	Adoptarea calendarului gregorian de către autoritățile civile (1919)	50
1.4	Congresul Pan-Ortodox de la Constantinopol (1923)	56
1.4.1	Premisele convocării.....	56
1.4.2	Consensul participanților.....	63

CAPITOLUL 2. Reforma calendarului. Rezistența în zona Neamțului și a Sucevei

2.1	Sfântul Sinod al BOR și calendarul bisericesc	68
2.2.1	Situația în Bisericile Ortodoxe din preajma României.....	68
2.2.2	BOR și încercarea de a legitima reforma calendarului.....	71
2.2.3	Biserica, politica și regența	82
2.2	Mișcările disidente și ingerințele politice.....	89
2.3.1	Monahul Glicherie și începutul opoziției	92
2.3.2	Serbarea Paștelui după calendarul gregorian	113
2.3.3	„Călugării vagabonzi”.....	125
2.3.4	Tulburările „anticalendariste”	135

CAPITOLUL 3. Vechii calendariști și regimurile dictatoriale

3.1 Tranziția spre statul dictatorial	151
3.1.1 Dictatura regală (1938-1940)	151
3.1.2 Dictatura militară (1940-1944)	178
3.1.3 Comunizarea României (1944-1947).....	194

CAPITOLUL 4. Ierarhia paralelă

4.1 Adepții stilului vechi în perioada anilor 1948-1955.....	212
4.2 Cazul Galaction Cordun. Vechii „calendariști” din Moldova în contextul trecerii la național - comunism (1955-1965).....	225

CONCLUZII	238
------------------------	------------

BIBLIOGRAFIE	243
---------------------------	------------

Anexe	268
--------------------	------------

Calendarul este un sistem exact de măsurare a timpului, care indică durata și subdiviziunile în care acesta este împărțit. Etimologic, termenul de **calendar** provine din limba latină (*kalendae*, care-și are rădăcina în grecescul *kalo* – a chema, a convoca), prin care romanii indicau în general prima zi a fiecărei luni. În această zi erau chemați (convocați) în forum (adunarea publică), pentru a li se aduce la cunoștință, prin viu grai, lucrurile de interes general ce făceau parte din viața cetății. Așadar, omul, din cele mai vechi timpuri, a simțit nevoia de a organiza și măsura timpul, adică să-l împartă în mai multe subdiviziuni. Primele calendare au apărut din nevoia oamenilor de a fixa anumite sărbători religioase și de a introduce o anumită regularitate în viața lor cotidiană. Calendarul se baza pe aștrii cerului, pe mersul lunii și al soarelui, cei doi luminători, unul al nopții, celălalt al zilei.

Calendarul iulian s-a născut din intenția lui Iulius Caesar de a reforma profund întregul sistem cronologic pentru a pune capăt unei situații haotice care domnea la Roma. Referitor la acest aspect, se ajunsese la decalaje majore între datele oficiale și cele astronomice. „Caesar a recurs, în acest scop, la competența anumitor specialiști greci, veniți din Alexandria, îndeosebi a matematicianului Sosigenes. Operația de reformare a calendarului a debutat în 46 î.Hr., la întoarcerea lui Caesar la Roma. Pentru a se ajunge la o concordanță aproape totală între calendar și datele astronomice, între noiembrie și decembrie, s-au intercalat trei luni suplimentare, două de 22 de zile și una de 23 de zile. Ceea ce a dat 67 de zile în plus, pentru anul 46. *De la 1 ianuarie 45 a intrat în funcțiune calendarul numit Iulian, care se află la baza calendarului nostru.* În cursul Evului Mediu, au intervenit ajustări, cele ale actualului nostru calendar, dar care au purces tot la normarea timpului realizată de Sosigenes. Adică s-a statuat anul de 365 de zile, depășite cu o zi o dată la patru ani. Totodată s-a stabilit definitiv ca anul civil să înceapă la 1 ianuarie, data începutului noului consulat. Iar luna numită *Quinctilis*, în care se născuse Caesar, a devenit curând iulie, de la gentilicul *Iulius* al lui Caesar”¹.

Calendarul alcătuit de Sosigenes era cel mai exact al timpului său, însă anul socotit de acesta era mai lung decât anul calendarului ceresc (cu 11 minute și aprox. 46 de secunde). Anul ceresc sau tropic se măsoară odată ce soarele ajunge la data echinocțiului de primăvară, când ziua este egală cu noaptea. Toate acestea făceau ca revenirea soarelui la echinocțiul de primăvară să aibă o întârziere față de calendarul ceresc în care se regăseau cele 11 minute și 46 de secunde. Această bucată de timp, ce pare foarte redusă, se aduna an de an ca în final să

¹ Eugen Cizek, *Istoria Romei*, Ed. Paideia, București, 2002, p. 198.

rezulte o zi la fiecare 128 de ani. Această zi reprezenta de fapt o întârziere față de calendarul ceresc (tropic), ce se cumula an de an.

În secolul al XVI-lea, întârzierea ajunsese la 10 zile, echinocțiul de primăvară ajungând să cadă cu 10 zile mai devreme, la data de 11 martie. O reformă a calendarului era urgentă și necesară. Aceasta a fost înlăptuită de papa Grigorie al XIII-lea la cererea Sinodului de la Trident, cu ajutorul astronomului italian Luigi Lilio (pe numele său complet, Aluise Baldasar Lilio), în anul 1582. Papa Grigorie construisese, la Vatican, *Galeria della Carte Geografice*. Era echipată cu hărți și dispozitive astronomice. Același papă îl va ajuta pe Ignazio Danti (1536-1586), astronom cunoscut al acelor vremuri, să procure diferite instrumente astronomice. Va instala un gnomon, de fapt o incizie făcută în acoperiș, ce prezenta imaginea soarelui pe o scală așezată de-a lungul meridianului². Prin toate aceste inovații, suveranul Pontif se putea convinge pe sine, dar și pe alții, că echinocțiile aveau loc la alte date decât cele înscrise în calendar. Cu timpul, această îndreptare sau reactualizare a calendarului a fost primită și adoptată de către întreaga lume apuseană. Calendarul nou-adoptat se va numi gregorian, purtând numele celui de la care a pornit inițiativa îndreptării sale și aducerii în prezentul de atunci. Îndreptarea a constat în reducerea celor 10 zile de întârziere, echinocțiul revenind la data de 21 martie, data stabilită inițial și de episcopii participanți la Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325).

În anul 1924, conform recomandărilor Congresului Pan-ortodox de la Constantinopol (1923), Biserica Ortodoxă Română a hotărât să adopte calendarul iulian îndreptat. Vechiul calendar, alcătuit încă de pe vremea lui Iulius Caesar, în anul 45 î. Hr. (de aici vine și denumirea populară de „iulian”) rămăsese în urma anului tropic de 365 zile, 5 ore, 48 de minute și 46 secunde. Biserica Romano-Catolică a făcut o reformă a calendarului suprimând diferența de zece zile ce s-au adunat până în 1582, de aici venind și denumirea de „gregorian”, după numele papei ce a inițiat schimbarea – Grigorie al XIII-lea.

În statul român măsura era necesară din rațiuni practice. Dacă în Transilvania și Bucovina era deja folosit de multă vreme calendarul gregorian, în Vechiul Regat și Basarabia ființa calendarul iulian, deci neîndreptat, ce avea un decalaj de 13 zile față de cel îndreptat. Chestiunea calendarului a devenit acută mai ales după Marea Unire de la 1918, când toate provinciile istorice locuite de români s-au unit într-un singur stat centralizat – România.

Au existat, și există până în ziua de astăzi, o serie de Biserici care, din diverse motive, dar mai ales de frica unor tulburări care ar fi putut apărea în rândul credincioșilor, au rămas

² E.G. Richards, *Cronologie și civilizație. Calendarul între știință și religie*, Ed. Tehnică, București, 1999, p. 245.

fidele calendarului vechi, iulian. Acestea sunt: Patriarhia Ierusalimului, Biserica Ortodoxă Rusă, Biserica Ortodoxă din Serbia, Biserica Ortodoxă a Georgiei, mănăstirile din peninsula Sinai (Sf. Ecaterina) și Sfântul Munte Athos din Grecia.

România interbelică era puternic polarizată din punct de vedere social, politic, dar și economic. Calendarul era o chestiune care trebuia să asigure ordinea și o mai bună integrare a provinciilor care s-au unit cu Vechiul Regat în 1918. Efectul a fost advers – s-a creat o ruptură (în limbaj bisericesc, o schismă) între cei ce au adoptat reforma calendarului și cei ce au respins-o, o minoritate în cadrul Bisericii Ortodoxe, mai ales în județele Neamț și Suceava din Moldova. În Basarabia situația a fost și mai nefericită – stilul vechi fiind profund înrădăcinat din cauza metehnelor moștenite în urma a mai bine de un veac de stăpânire rusească. În aceste condiții au apărut grupuri de credincioși care au respins reforma inițiată de Biserică după hotărârea Sinodului și au continuat să-și organizeze viața după calendarul vechi, neîndreptat.

Motivele alegerii acestei teme de cercetare sunt multiple. În primul rând se dorește o mai bună cunoaștere a grupării minoritare „stiliste”, adică adepții vechiului calendar iulian, deci neîndreptat, o minoritate religioasă, nu etnică, ce s-a rupt treptat de Biserica Ortodoxă în perioada interbelică. Un alt motiv este eliminarea deselor confuzii ce se fac în rândul societății românești între creștinii de stil vechi și cei de rit vechi. Cei din urmă sunt tot o minoritate, însă în dublu sens, etnic și religios. În limbaj popular sunt numiți lipoveni sau staroveri și sunt prezenți mai ales în Dobrogea, în zona Deltei Dunării, dar și în unele zone ale Moldovei. Sunt la bază etnici ruși și ucraineni care au refuzat reforma religioasă a Patriarhului Nikon, așezându-se în spațiul românesc în secolul al XVIII-lea pentru a evita persecuțiile la care erau supuși.

Cercetarea de față mai urmărește scoaterea la lumină a conflictelor dintre Stat și adepții vechiului calendar care, cu precădere spre mijlocul anilor '30 ai secolului trecut, au destabilizat mai ales lumea rurală de pe teritoriul Moldovei. Chestiunea tulburărilor stiliste a devenit o problemă de siguranță națională care s-a soldat cu victime în rândul credincioșilor, dar și al forțelor de ordine. Evenimentele au degenerat spre anarhie, mai ales în cele două epicentre ale mișcării „stiliste” – județele Neamț și Suceava (Baia). Trebuie lămurite aspecte precum lipsa de tact și pricepere a Bisericii în a face cunoscută în rândul credincioșilor reforma calendarului, dar și rezistența fanatică la schimbare, mai ales a unor comunități rurale influențate din exterior. Această rezistență a fost amplificată de factorul politic, de unii „călugări vagabonzi” (cum erau numiți în documentele de Arhivă ale vremii), dar și de ignoranța și naivitatea multora dintre locuitorii satelor vremii.

Între obiective se numără lămurirea cât mai echidistantă cu putință a situației generate de schimbarea calendarului dintr-o perspectivă locală, prin parcurgerea a cât mai multor documente din Arhivele Naționale ale județelor Neamț și Suceava, pentru a face o radiografie a tulburărilor cauzate de reforma calendarului bisericesc. Un alt obiectiv este compararea evenimentelor care s-au petrecut în România odată cu îndreptarea calendarului și cele din spațiul slavo-grec (Rusia, Grecia, Bulgaria, Serbia). Au fost tulburări în tot acest spațiu, întreținute de unii clerici răzvrățiți, alții pătimiși, sau pur și simplu din cauza rezistenței la schimbare, știut fiind faptul că orice schimbare – mai ales insuficient pregătită – poate cauza rezistență, intoleranță sau fanatism, în cazul acesta, religios.

Obiectivul primordial însă e acela de a afla cauzele care au dus la ruptura Bisericii, când, paradoxal, obiectivul acelei îndreptări calendaristice a fost tocmai unitatea Bisericii și a credincioșilor din Regatul României Mari.

Stadiul cercetării

Între cei care și-au adus contribuția cercetând fenomenul stilist în România sunt, în primă linie, Radu Petre Mureșan, *Stilismul în România (1924-2011)*, Ed. Agnos, Sibiu, 2012, lucrare republicată cu binecuvântarea IPS Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, la Editura Doxologia, Iași, în anul 2023, *Stilismul în România (1924-2022)*. Cele două lucrări abundă de informații preluate din documentele centrale de arhivă, cât și referințe privind ultimele lucrări apărute pe tema îndreptării calendarului, dar mai ales a consecințelor acestui demers reformator.

Alți autori care tratează chestiunea sunt: Nicolae Popescu, *Neînțelegerea îndreptării calendarului*, Ed. Europolis, Constanța, 2002; Ștefan Argatu, *Stiliștii din România. Istoric. Adevăr. Îndreptare*, Ed. „Mila Creștină”, 2009. Există și o serie de articole privind calendarul îndreptat publicate în paginile unor reviste teologice: Ene Braniște, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1955; Ilie Cleopa, *Cuvânt de lămurire în legătură cu rătăcirile stiliștilor*, în „B.O.R”, nr. 3-4, 1955; Petre David, *Anticalendariștii, fii rătăciți ai Bisericii Ortodoxe*, în „Îndreptar Misionar și Patriotic”, 1988; Ioan Dură, *Calendarul îndreptat în Biserica Ortodoxă Română*, în „Studii Teologice”, nr. 1, ian.-febr. 1990. Aceste lucrări și studii, ca și multe altele, privesc această chestiune strict din punct de vedere al Bisericii Ortodoxe, fiind canonice. Nu reiese din acestea și o latură critică în activitatea și rolul Bisericii, mai ales în perioada interbelică, cea a marilor schimbări.

Lucrările și studiile ce fac parte din afara arealului bisericesc sunt reprezentate de: George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Ed. Partener, 2009; Florian Bichir, *Ortodocșii de lângă noi: studiu istoric și canonic al Bisericii Ortodoxe de Stil Vechi din România. Documente inedite din Arhivele Securității*, Timișoara, 2011; Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare*, Ed. Humanitas, 1998; Alberto Basciani, *Dificila Unire. Basarabia și România Mare 1918-1940*, Cartier, ed. a II-a, 2018; Alberto Basciani, Cristina Brăgea (editori), *România după Primul Război Mondial. O modernizare complexă*, Humanitas, 2025; Andreas Saurer, *Modernisierung und Tradition: das rumanische Dorf 1918-1989*, Sankt Augustin, 2003; James Kapalo and Tatiana Vagramenko, *Hidden Galleries: Material Religion in the Secret Police Archives in Central and Eastern Europe*, European Research Council, 2020; Roland Clark, *Introduction. Sectarianism and Renewall in 1920s Romania: The Limits of Orthodoxy and Nation-Building*, London, Bloomsbury Academic, 2021; Andreea Kaltenbrunner, *Modernization Struggles in Interwar Romania: Old Calendarists, Church and Government in Bessarabia in 1930s*, The Slavonic and East European Review, 2021; Lucian N. Leuștean, *The concept of symphonia in contemporary European Orthodoxy*, în „International Journal for the Study of the Christian Church”, 2011; Oliver Jens Schmitt, *Biserica de Stat sau Biserica în Stat? O Istorie a Bisericii Ortodoxe Române 1918-2023*, Ed. Humanitas, 2023.

O perspectivă locală a fenomenului stilist este prezentă la Andreea Petruescu *Mișcarea stilistă în Basarabia, 1935-1936. Cauze și soluții. Perspective locale*, Caietele CNSAS, IX, 1-2 (17-18), 2017 și *Memoriul țăranilor stiliști către Regele Carol al II-lea. Basarabia, 1936*, în „Revista Istorică”, tomul XXVI, nr. 5-6, septembrie-decembrie 2015. Se analizează poziționarea actorilor locali, respectiv Biserica Ortodoxă și Jandarmeria, față de mișcarea împotriva îndreptării calendarului. Aceeași analiză, tot din perspectivă locală este realizată de către prezenta cercetare vizând județele interbelice Baia și Neamț. Protagonistii vor fi de data aceasta Jandarmeria, armata și grupul stilist condus de Glicherie Tănase, unul dintre capii acestei mișcări din zona Moldovei.

Nu în ultimul rând, a fost consultată și literatura stilistă, adică cea tipărită cu binecuvântarea Bisericii Ortodoxe de Stil Vechi din România (BOSVR): *Biserica Ortodoxă de Răsărit din România. Istoricul Mănăstirii Slătioara*, Ed. Schimbarea la Față, com. Râșca, jud. Suceava, 2009; *Sfântul Ierarh Glicherie Mărturisitorul. O viață pentru Hristos. Viața, pătimirile și minunile Sfântului Ierarh Glicherie Mărturisitorul*, Ed. Schimbarea la Față, com. Râșca, jud. Suceava, 2012; Constantin Bujor, *65 de ani de persecuție a Bisericii Ortodoxe Române de stil vechi (oct. 1924 – dec. 1989)*, Ed. Schimbarea la Față, com. Râșca, jud.

Suceava, 1998. Toate aceste titluri le-am procurat direct de la sursă, vizitând spre o mai bună și precisă documentare Mănăstirea Slătioara.

Structura

După cum reiese și din cuprins, lucrarea de față este structurată în patru mari capitole, în care sunt prezentate aspecte referitoare la încercările de reformă a calendarului, pornind de la domnia lui Alexandru Ioan Cuza în Principate, până la tulburările din perioada interbelică în Regatul României Mari și organizarea Bisericii Ortodoxe de Stil Vechi din România, în perioada postbelică. Totul a culminat cu trecerea la vechiul calendar a arhiereului pensionar Galaction Cordun, în anul 1955, când se produce și caterisirea sa de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române.

În primul capitol, intitulat **„Istoria adoptării calendarului gregorian de către statul român”**, se prezintă o primă încercare a statului de a obține acordul de principiu al Bisericii pentru tranziția la calendarul îndreptat, de tip gregorian. Ideea schimbării calendarului s-a răspândit în întreaga țară, stârnind opoziția Rusiei chiar la Constantinopol, activând în acest sens atât pe patriarh, cât și pe toți agenții ortodocși³. Iată că îndreptarea calendarului, care nu afecta în niciun fel dogmele Bisericii, devenea o problemă politică, ridicată spre cele mai înalte foruri ale lumii ortodoxe. Rusia specula abil rolul de „protectoare” a creștinilor ortodocși din Balcani, făcând presiuni inclusiv la Constantinopol, știut fiind faptul că Biserica Ortodoxă Română nu era încă autocefală. După acest eșec, o altă încercare de introducere a noului calendar este făcută în vremea ocupației germane a României, în perioada cuprinsă între decembrie 1916 și noiembrie 1918. Concret, acest fapt însemna dispariția unei întregi perioade cuprinsă între zilele de 19-31 decembrie 1916. Decizia a provocat o undă de șoc în întreaga societate civilă, dar mai ales în lumea ecleziastică a ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române⁴. Imediat după instalarea administrației românești s-a revenit la starea de fapt anterioară anului 1916, atunci când Regatul României a intrat în război. Prin urmare, începând cu 1 Decembrie 1918 s-a revenit la calendarul iulian care a existat înainte în Vechiul Regat. Cu toate acestea, România era un alt stat, mult mai vast, cu noi provincii integrate, precum Basarabia, Bucovina și Transilvania. Acestea trebuiau armonizate și integrate cu Vechiul Regat. Economia României (exportul de cereale, materii prime,

³ Dimitrie Bolintineanu, *Cuza-Vodă și oameni sei. Memoriu istoric*, ed. a IV-a, Noua Librărie G. Ioanide & C-nie, Calea Mogoșoae, București, 1870, p. 97.

⁴ Puiu Lățea, *Crăciun 1916: chestiunea calendarului înainte și după Marele Război*, în www.muzeulmemoriei.ro, accesat 23.02.2023.

manufacturi, transporturile pe calea ferată, fluvială și maritimă) trebuia să fie conectată la pulsul european. Așadar, printr-un decret-lege dat de guvernul Brătianu, ziua de 1 aprilie 1919 (pe stil vechi, conform calendarului iulian) a devenit ziua de 14 aprilie (pe stil nou, conform calendarului gregorian, îndreptat). Astfel, anul 1919 avea să aibă o anumită particularitate față de alții anteriori – era mai scurt cu 13 zile, exact atâtea câte reprezentau diferența dintre cele două calendare în anul 1900. Autoritățile locale aveau să fie înștiințate prin telegrame⁵ despre noua lege având datoria să se conformeze noilor dispoziții care aveau efect pentru toată țara și toate administrațiile din teritoriu. Această hotărâre a fost luată fără un acord prealabil al Bisericii, fiind o reformă ce s-a produs pe cale administrativă, prin decret. Sfântul Sinod nu a fost de acord cu reforma promulgată de guvern, refuzând să adopte noua datare a zilelor până în 1924, după consultările avute în cadrul Conferinței pan-ortodoxe de la Constantinopol din 1923. S-a recomandat tuturor Bisericilor Ortodoxe îndreptarea vechiului calendar iulian și nu adoptarea celui gregorian, cum greșit consideră adversarii calendarului. Această îndreptare s-a făcut prin suprimarea a 13 zile din vechiul calendar iulian, spre a se ajunge în deplină concordanță cu mișcarea corpurilor cerești.

Al doilea capitol este denumit **„Reforma calendarului. Rezistența în zona Neamțului și a Sucevei”**. Constituie nucleul lucrării și prezintă încercarea Bisericii de a se moderniza și de a nu rămâne în afara timpului astronomic. Ca orizont temporal, sunt prezentate fapte istorice relevante privitoare la reforma calendarului începând cu anul 1924, când Sinodul a decis trecerea la calendarul îndreptat, până spre sfârșitul perioadei interbelice, când tulburările anticalendaristice vor atinge apogeul. Evenimentele de la Albineț din 1935 și Piatra-Neamț din 1936 au fost edificatoare în acest sens. Mișcarea vechilor „calendariști” a fost un protest împotriva Bisericii oficiale și majoritare, dar și o încercare de a împiedica modernizarea statului. În Basarabia, unde iarăși era o situație specială și mult mai sensibilă, acceptarea noului calendar era sinonimă de fapt cu acceptarea Bisericii Ortodoxe Române și a noului stat românesc⁶. Calendarul devine în aceste circumstanțe prilejul perfect de a unifica și mai mult provinciile istorice ale țării. Dacă inițial a fost o chestiune care privea doar Biserica, după puțin timp a intervenit și politicul. Această ingerință avea să dăuneze și mai mult, în loc de a aduce concordia între cei implicați direct în fenomen. Desigur, în chestiunea calendarului au intervenit și partidele politice ale epocii. Partidul Poporului, condus de Alexandru Averescu, va fi primul care se va implica în această speță. În 1926 promitea

⁵ Arhivele Naționale ale României – SJAN Suceava, fond „Prefectura jud. Baia”, dosar nr. 9/1919 „Aplicarea calendarului iulian”, f. 13.

⁶ Andreea Petrușescu, *Mișcarea stilistă în Basarabia, 1935-1936. Cauze și soluții. Perspective locale*, în „Caietele CNSAS”, nr. 9/1-2, 2017, p. 62.

potențialilor alegători revenirea la vechiul calendar, anterior îndreptării. Impactul nu a fost deloc de neglijat pentru că această formațiune politică avea organizații în toate provinciile istorice. Strategia lui Averescu avea să fie sursă de inspirație pentru altă mișcare, de această dată naționalist-radicală – Liga Apărării Național Creștine (LANC), patronată de A. C. Cuza. „Cuziștii” făceau același tip de promisiuni, doar că în preajma anului 1930⁷. Sătenii erau convinși că săvârșesc un păcat dacă acceptă o diferență de 13 zile față de vechiul calendar, bunăstarea lor putând fi astfel periclitată de vreo pedeapsă divină trimisă din ceruri de către Dumnezeu. Adepții vechiului calendar aveau să fie susținuți și de la tribuna Parlamentului de unii politicieni avizi după capital electoral. Unul dintre ei a fost Nicolae Lupu. Firea instabilă politic a doctorului Lupu era de notorietate, făcând disidență mai târziu în tabăra țărăniștilor⁸. S-a implicat și în problema îndreptării calendarului prin publicarea unei broșuri „Discurs parlamentar în chestiunea Paștelui” cu un impact pronunțat în epocă. O chestiune inițial bisericească devine una politică. Pentru partidele politice aflate în opoziție era un bun prilej pentru a-și face prozeliți. Opoziția dădea de înțeles că măsura îndreptării calendarului era una provizorie. Toate acestea au fost amplificate de așa-numiții călugări vagabonzi care străbăteau satele Moldovei făcând propagandă împotriva reformei calendarului. Între protagoniști s-au remarcat Glicherie Tănăsă, David Bidașcu, Gamaliil Papil și Eustație Andreescu. Autoritățile statului nu au avut puterea de a combate eficient aceste acte de răzvrătire ale unor monahi care fuseseră caterisiți de către ierarhii Bisericii. O altă situație confuză a fost decizia Sfântului Sinod ca Paștele anilor 1926 și 1929 să fie celebrat după noul calendar. Cea mai delicată situație s-a înregistrat în Basarabia unde influența rusă era încă larg răspândită în toate sectoarele societății, dar mai ales în mediul rural, acolo unde țăranii erau foarte atașați de Biserică. Preoții, monahii și credincioșii nu au fost foarte convinși de necesitatea acestei schimbări. Nici nu au avut vreun motiv de a lupta pentru o cât mai bună implementare. Nu era o problemă stringentă pentru ei. Mai mult, acești preoți simpli de țară și-au dat foarte bine seama că toate pastoralele sau articolele tipărite în presa centrală cu termeni savanți nu aveau să convingă o populație deja reticentă, sensibilă la schimbare. Realitatea era mult mai dură decât în Vechiul Regat – aici, în fosta gubernie rusească puțini dintre țăranii erau capabili să scrie sau să citească. O bună parte a populației nici nu vorbea limba română, rusa fiind limba maternă. Cu aceștia din urmă nu s-a putut comunica deloc, bariera lingvistică fiind evidentă. Problema stilismului între Prut și Nistru trebuie legată de

⁷ Radu Petre Mureșan, *Istoria stilismului în România (1924-2022)*, Ed. Doxologia, Iași, 2023, pp. 39-41.

⁸ Gheorghe Onișoru, *Stalin și poporul rus..., Democrație și dictatură în România Contemporană. Stalinismul în România*, Ed. Corint, București, 2021, p. 59.

mentalul și influența rusească. Omul este o ființă supusă greșelii, schimbării sau pieirii, iar Dumnezeu este etern, voința sa fiind o lege sacră în care profanul nu are dreptul să se amestece. Credincioșii n-au fost lămurii pe deplin de necesitatea reformei calendarului, fiind lăsați pradă agitațiilor călugărilor, rătăcirilor izvorâte din neștiință, greșelilor și lipsei de tact a autorităților.

Cel de-al treilea capitol este numit „**Vechii-calendariști și regimurile dictatoriale**”, fiind o radiografie a stilismului în regimurile totalitare care s-au succedat după 1938: dictatura regelui Carol al II-lea, statul național-legionar, dictatura militară a mareșalului Antonescu și comunizarea României de după Al Doilea Război Mondial. Regimul lui Carol al II-lea încerca să evite orice fel de tulburare în popor, de data aceasta prin intermediul Bisericii, în care nu era loc pentru românii neortodocși. Un bun român era în primul rând ortodox, cel puțin conform cutumelor timpului. Suveranul s-a folosit de Biserică și de oamenii săi, cu precădere de cei fideli și obediți, pentru a-și consolida puterea. Numirea lui Miron Cristea în fruntea unui „guvern consultativ”⁹ avea să deschidă calea către dictatura regală la începutul lui februarie 1938. Odată cu înființarea Statului Național Legionar și cu publicarea hotărârii semnate la 9 septembrie de Radu Budișteanu, ministrul Cultelor și Artelor, era recunoscută libertatea religioasă a membrilor următoarelor confesiuni: ortodoxă română, romano-catolică, greco-catolică, armeană, ortodoxă ucraineană, calvină, luterană, unitariană, armeano-gregoriană și islamică. Neoprotestanții, adepții calendarului neîndreptat (vechii calendariști), dar și alte denominațiuni religioase au rămas în afara legii. Din punct de vedere religios, Antonescu a fost un adversar declarat al sectelor neoprotestante care refuzau să-și îndeplinească obligațiile după înrolare și atrăseseră destui adepți ortodocși din mediul rural în perioada interbelică. Paradoxal, venirea comuniștilor la putere a făcut ca în 1947 să fie recunoscută „Asociația Religioasă a Creștinilor Tradiționaliști de Răsărit” cu sediul la Târgu Neamț, prin decizia nr. 30630/1947. Aceștia erau conduși de Gheorghe Iacobaș și de Gheorghe Moșneagu, avându-l ca lider spiritual pe însuși Glicherie Tănase.

În ultimul capitol al lucrării atenția se îndreaptă spre „**Ierarhia paralelă**” care a luat ființă abia în 1955. Până la acel moment s-au petrecut unele evenimente care au precedat crearea unei biserici clandestine, recunoscută astăzi doar ca Asociația „Biserica Ortodoxă de Stil Vechi din România”, cu sediul la Mănăstirea Slătioara, comuna Râșca, județul Suceava. Așadar, în 1948 a fost votată noua Lege a Cultelor (Legea 177/4 august 1948) care garanta formal libertatea de conștiință și credință pe tot cuprinsul Republicii Populare Române. Se

⁹ Keith Hitchins, *România, 1866-1947*, ed. a IV-a, Ed. Humanitas, București, 2013, p. 456.

elimina distincția dintre „cult istoric” și „asociație”, toate organizațiile cu caracter religios fiind numite, cu titlu generic, „culte religioase”. Pentru a putea funcționa în deplină legalitate, cultele trebuiau să trimită către Ministerul de resort statutul de funcționare și organizare, iar ulterior erau recunoscute de Prezidiul Marii Adunări Naționale¹⁰. Totalul cultelor recunoscute a fost de 14: ortodox, romano-catolic, armeano-gregorian, creștin de rit vechi (lipovean), patru culte protestante (reformat, evanghelic-luteran, sinodo-presbiterian și unitarian), patru neoprotestante (baptist, adventist, penticostal, creștin după Evanghelie), două culte necreștine (mozaic și musulman)¹¹. Cu toate că reprezentanții stilistilor au cerut în repetate rânduri recunoașterea oficială prin acele „asociații creștine”, acest lucru nu s-a petrecut. Cu toate acestea, mișcarea stilistă nu se lasă mai prejos și începe o intensă activitate de consolidare și organizare, în pofida regimului totalitar din Republica Populară Română.

În același an, 1948, a avut loc Conferința interortodoxă de la Moscova unde s-a hotărât ca fiecare Biserică ortodoxă să păstreze stilul nou sau vechi pe care l-a adoptat în ceea ce privește calendarul, fapt care a produs o impresie pozitivă asupra clerului. Ar fi fost un dezastru ca după peste 20 de ani de lupte cu mișcarea stilistă, ce era activă mai ales în partea de Nord a Moldovei, să se revină la vechiul calendar la care Biserica renunțase încă din 1924.

Ultima secțiune a capitolului este dedicată lui Galaction (Gheorghe, după numele de botez) Cordun, secretar al Sfântului Sinod, stareț al Mănăstirilor Neamț și Secu, duhovnic al Familiei Regale. La 1 ianuarie 1949 este pensionat, ca și alți arhieri, pentru limită de vârstă, de către Patriarhul Justinian Marina. Însă lucrul cel mai reprobabil pe care l-a întreprins Galaction Cordun a fost legitimarea unei biserici paralele cu care statul, alături de biserica oficial-recunoscută, s-a luptat încă din 1924. Astfel, în data de 13 aprilie 1955, Patriarhia Română a primit o notificare din partea „Consiliului Central al Organizației de Stil Vechi”, înregistrată la Tribunalul București cu nr. 2169/13 aprilie 1955 prin care se arată că acel Consiliu întrunit în data de 5 aprilie 1955 în ședință extraordinară a „consfînțit de a avea în fruntea noastră pe P.S. Episcop Galaction, vechi și demn luptător pentru cauza calendarului vechi”¹². Patriarhul Justinian Marina i-a convocat de urgență pe membrii Sf. Sinod, chiar în ziua de 14 aprilie în Joia Mare (atunci când se sfințește Sfântul și Marele Mir – de altfel singura zi în an când Biserica săvârșește această rânduială specială) și l-a caterisit pe ierarhul

¹⁰ Decret nr. 177/1948, în Monitorul Oficial, nr. 204 din 3 septembrie 1948.

¹¹ Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară română 1948-1950: transformări instituționale*, Ed. Bic All, București, 2005, pp. 382-390.

¹² Arhivele Secretariatului de Stat pentru Culte, *Consiliul Central al Bisericii Dreptslăvitoare București către Ministerul Culturii și Cultelor*, adresa nr. 2171/13 aprilie 1955.

pensionar Galaction Cordun, fără drept de recurs¹³. Galaction, noul „episcop” al Bisericii de Stil Vechi va face hirotonii din postura de fost ierarh, caterisit de către Biserica Ortodoxă. Astfel, în 1956 îl hirotonește de unul singur, deci împotriva canoanelor bisericii (care stabilesc foarte clar că hirotonia unui episcop este oficiată de cel puțin doi arhierei) pe arhimandritul Evloghie Oța (fostul stareț al Mănăstirii Râmeț din Ardeal). Cei doi îl vor hirotoni ulterior pe Meftodie Marinache, iar aceștia trei îl vor hirotoni întru arhieru pe Glicherie Tănase, starețul Mănăstirii Slătioara. Galaction Cordun se stinge din viață la data de 8 iulie 1959, fiind înhumat la Mănăstirea Slătioara. În tot acest timp, Mitropolia Moldovei și Sucevei începe o activitate intensă de combatere a stilismului și chiar de convertire. Protopopii misionari, precum Dumitru Mihăilescu de la Piatra-Neamț, începeau să fie plătiți cu câte 600 de lei pentru activitatea depusă în combaterea stilismului¹⁴. Sfântul Sinod laudă pe noul Mitropolit al Moldovei, Justin Moisescu, pentru activitatea misionară întreprinsă între 23 februarie-15 decembrie 1957, în urma căreia au revenit în sânul Bisericii Ortodoxe un număr de 416 familii cu 1385 de suflete din Eparhia Iașilor, 522 de familii cu 2138 suflete în Eparhia Romanului și Hușilor și 900 familii cu 3000 suflete în Eparhia Dunării de Jos¹⁵.

După anul 1965 nu se mai păstrează în arhivele Arhiepiscopiei Iașilor vreo statistică privind minoritatea vechilor „calendariști”. Astăzi există comunități restrânse, cu precădere în județele din nordul Moldovei, centrul fiind în continuare la Mănăstirea Slătioara din județul Suceava, unde moaștele lui Glicherie Tănase sunt expuse spre cinstire, fiind considerate făcătoare de minuni. A fost canonizat pe 15/28 iunie 1999.

Chestiunea îndreptării calendarului a creat o situație antitetică. Pe de o parte, a dus la modernizarea Bisericii, la unificarea ei într-un stat ce tocmai își dublase teritoriul și populația (înainte de Primul Război Mondial, România avea o suprafață de 137.000 km², în 1919 avea aproximativ 295.000 km²)¹⁶. Pe de altă parte, acest demers a dus la o situație care nu a putut fi anticipată – scindarea ortodoxiei în efortul pe care ierarhia BOR l-a făcut pentru a se alătura lumii occidentale și implicit sistemului orar occidental. Demersul, contestat atunci în unele cercuri monahale tradiționale, a servit și la omogenizarea celor două calendare ce funcționau în paralel, unul bisericesc și altul secular, laic. Inițiativa reformei calendaristice a fost luată de către stat în anul 1919, abia apoi de către Biserica Ortodoxă, în 1924. Provinciile nou-alipite Vechiului Regat (Transilvania și Bucovina) funcționau deja după calendarul

¹³ Arhivele Administrației Patriarhale, dosar nr. 34/1955, f. 24-26.

¹⁴ Arhivele Centrului Eparhial al Arhiepiscopiei Iașilor, dosar nr. 53 „*Convertirea Stiliștilor*”, 1958.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Alberto Basciani, Cristina Brăgea, *România după Primul Război Mondial. O modernizare complexă*, Ed. Humanitas, București, 2025, p. 20.

gregorian, așadar erau conectate cu valorile lumii occidentale. Cazul Basarabiei a fost unul special, tocmai prin specificul acestei provincii dintre Prut și Nistru, aflate la marginea lumii europene, încă fidelă organizării de tip țarist, unde vechile tradiții și cutume erau greu de șters din mentalul colectiv al țăranilor ce erau fideli Bisericii Ortodoxe.

Reforma calendaristică a fost zădărnicită însă de o serie de factori ce nu au fost luați în considerare: rezistența la schimbare a unor călugări certați cu disciplina din unele mănăstiri din Moldova, interferențele de ordin politic, călugării „vagabonzi” care cutreierau satele (mai ales cele din județele interbelice Baia și Neamț), dar și corespondența venită de la unii din monahii stabiliți în muntele Athos prin care se cerea insistent renunțarea la calendarul îndreptat, sub amenințarea unor pedepse aspre din partea divinității. Circula în epocă și ideea conform căreia acceptarea noului calendar ar însemna de fapt catolicizarea Bisericii Ortodoxe, știut fiind faptul că papa Grigore cel Mare a luat hotărârea îndreptării calendarului în Biserica Romano-Catolică încă din 1582 când a suprimat cele zece zile cu care rămăsese în urmă față de durata anului tropic.

Acesta a fost episodul reformei calendaristice făcute de Biserică în 1924 din rațiuni științifice și unioniste. Era evident că cele 13 zile cu care rămăsese în urmă calendarul iulian, mai inexact, trebuiau corectate. Îndreptarea calendarului a însemnat apartenența Regatului României Mari la lumea occidentală, la sistemul occidental de valori, bazat pe inovație. Noul calendar a contribuit decisiv la omogenizarea națiunii – în țară nu mai existau două calendare distincte, unul secular și altul eclezial. E adevărat, unii nu au înțeles acest demers, fie din ignoranță, fie din interes comercial sau politic. Efectele nu s-au terminat în 1965, la 10 ani de la crearea mitropoliei de la Slătioara (prin trecerea lui Galaction Cordun la stilism, din aprilie 1955), ci ele persistă până astăzi. Din fericire, amploarea e mult redusă. Cele mai numeroase comunități se găsesc în continuare în părțile Moldovei, cu precădere în zona Neamțului și a Sucevei. Adepții vechiului calendar rămân fideli situației de dinainte de 1924, fiind în continuare un grup distinct și minoritar în cadrul ortodoxiei românești, nerecunoscut oficial încă de către organele reprezentative ale statului român, precum Secretariatul de Stat pentru Culte. Există o recunoaștere, dar ca asociație religioasă, nicidecum ca și cult.

Bibliografie

Izvoare

I.1 Inedite

- Arhivele Administrației Patriarhale a Sf. Sinod al BOR (M-rea Antim, București), Comisia pentru Calendar, dosar nr. 163, 179, 219, 255/1921, dosar 211/1922.
- Arhivele Centrului Eparhial al Arhiepiscopiei Iașilor, dosar „Trecerea la cultul ortodox și invers. Certificate de ortodoxie”, dosar nr. 34/1956
- *Idem*, dosar „Gheorghe Tănasă pentru călugărie”, 1916.
- *Idem*, dosar „Monastirea Neamț pentru administrație”, dosar nr. 9/1924.
- *Idem*, dosar „Corespondența în Mănăstirea Neamțu pentru administrație”, nr. 9/1924, nr. 10/1925, nr. 9/1926, nr. 9/1928.
- *Idem*, dosar „Monahii și monahiile pentru abateri”, nr. 26/1927.
- *Idem*, „Evidența Personalului Monahal. Călugări”
- *Idem*, dosar „Mănăstirea Vorona”, nr. 140/1930.
- *Idem*, dosar „Calendarul Sf. Mitropolii”, dosar nr. 27/1956.
- *Idem*, dosar „Sectanți și stiliști”, dosar nr. 53/1934, dosar nr. 53/1959
- *Idem*, Sf. Mitropolie a Moldovei și Sucevei, dosar „Stilismul”, nr. 70/1946, nr. 70/1947; dosar „Sectanți”, nr. 53/1946, dosar „Convertirea Stiliștilor”, nr. 53/1958, dosar „Sectanți și Stiliști”, nr. 53/1958, dosar III „Statistica stiliștilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor”, nr. 53/1958, dosar „Sectanți și Stiliști”, nr. 53/1960, 1961, 1963, 1964, 1965.
- Arhivele Naționale ale României, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar nr. 190/1917, 125/1935.
- *Idem* – Fondul Inspectoratului General al Jandarmeriei, dosar nr. 15/1935
- *Idem* – Fondul Direcției Generale a Poliției, dosar nr. 43/1934, 54/1936.
- *Idem* – Fondul Departamentului Afacerilor Religioase.
- *Idem* – SJAN Brăila, fond Primăria orașului Brăila, dosar nr. 66/1916, 34/1916, 77/1916, 86/1916.
- *Idem* – SJAN Iași, fond „Asociația cercetașilor români din războiul 1916-1918.”

- *Idem* – SJAN Iași, fond Primăria Municipiului Iași, dosar nr. 4/1916; dosar nr. 4/1917.
- *Idem* – SJAN Neamț, fond Prefectura jud. Neamț, dosar nr. 206/1931, 135/1932, 81/1933, 29/1934, 83/1935, 74/1936, 28/1937, 74/1937, 74/1938, 74/1939, 1940, 1941, 1942, 1943; 56/1944, 82/1945, 43/1946, 44/1946.
- *Idem* – SJAN Neamț, fond Parohia Ortodoxă Bistricioara, dosar nr. 1/1935.
- *Idem* – SJAN Suceava, fond Prefectura jud. Baia, dosar nr. 9/1919, 47/1924, 48/1928, 17/1928, 40/1929, 50/1929, 96/1930, 99/1930, 36/1931, 26/1932, 1/1933, 31/1934, 162/1938, 50/1939.
- *Idem* – SJAN Suceava, fond Prefectura jud. Fălticeni, dosar nr. 33/1926, 6/1927, 14/1927, 6/1929.
- *Idem* – SJAN Suceava „Calendaristici după stilul vechi. Sectanți.”
- ANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale, dosar nr. 379.
- Arhiva Secretariatului de Stat pentru Culte.
- Arhiva Națională a Republicii Moldova, 680, 1, 84.
- Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” Iași, fond Manuscrise, mapă conținând corespondență a lui Alexandru Ioan Cuza, f. 35-37, 38-39fv.
- Monitorul Oficial, nr. 48, 27 februarie 1938; nr. 133, 14 iunie 1938.
- Monitorul Oficial al RPR, nr. 178, 4 august 1948.
- Vasilescu, Gheorghe, *Galaction Cordun*, dosar aflat în Arhivele Administrației Patriarhale.

I.2 Editate

Documente

- Benjamin, Lya, *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. I, *Legislația anti-evreiască*, Ed. Hasefer, București, 1993.
- *Biserica noastră și cultele minoritare. Marea discuție parlamentară în jurul legii cultelor*, ed. îngrijită de Constantin Schifirneț, Ed. Albatros, București, 2000.
- Brătianu, Ion I.C., *Cuvintele unui mare român: fragmente din discursuri: 1914-1927*, Ed. Mediafax, București, 2019.

- *Chestiunea calendarului în Biserica Ortodoxă*, în *Revista Biserica Ortodoxă Română*, buletinul oficial al Patriarhiei Române, nr. 11, 1923.
- *Comunicatul Comisiei Române pentru aplicarea Armistițiului*, în „Mitropolia Moldovei”, Foaie Oficială a Arhiepiscopiei Iașilor, Iunie-Iulie 1945.
- *Conferința inter-ortodoxă din Constantinopol (raport)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, iunie 1923.
- *Circulări către P. C. Preoți-Parohi*, în „Mitropolia Moldovei”, Foaie Oficială a Arhiepiscopiei Iașilor, Aprilie-Mai 1945.
- Cristescu, Sorin (editor), *Mărturii din războiul de întregire. Așa cum au fost prezentate regelui Ferdinand*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018.
- *Dezbaterile Sfântului Sinod*, ședința din 31 martie 1936, în „Biserica Ortodoxă Română” 1936.
- *Idem*, ședința din 16 iunie 1937, în „Biserica Ortodoxă Română” 1938.
- *Idem*, ședința din 25 iunie 1938, în „Biserica Ortodoxă Română” 1938.
- *Enciclica Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu privire la îndreptarea calendarului iulian – Către clerul și poporul creștin ortodox din România*, în „Biserica Ortodoxă Română”, iulie 1924.
- Florian, Mirela (editor), *Scrisori de pe front*, Ed. Martor, București, 2017.
- Grădinaru, Ioan, *Povestea calendarului la români. Ziua de 1 aprilie devenea oficial în anul 1919, data de 14 aprilie în calendarul gregorian*, în *Revista Luceafărul*: anul XII, nr. 4 (134), Aprilie 2020.
- *Hotărârea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu privire la îndreptarea calendarului iulian*. Extras din sumarul ședinței din 13 noiembrie 1923, în „Biserica Ortodoxă Română”, ianuarie 1924.
- Ică, Ioan jr., *Canonul Ortodoxiei I: Canonul apostolic al primelor secole*, Ed. Deisis, Sibiu, 2008.
- Iorga, Nicolae, *Data Paștilor și îndatoririle Guvernului*, în „Neamul românesc”, martie 1929.
- *Îndreptarea calendarului*, în *Revista Biserica Ortodoxă Română*, ianuarie 1924.
- Lupu, Dr. Nicolae, *Discurs ținut în Ședința Camerei de la 7 martie 1929 în chestiunea Paștelui*, București, 1929.

- Miron Cristea, „Însemnări personale”, în Antonie Plămădeală, Mitropolit al Ardealului, Crișanei și Maramureșului, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939*, Tipografia Eparhială, Sibiu, 1987.
- Miron, Mitropolitul primat al României, *Cartea pastorală către credincioșii din Sfânta Mitropolie a Ungro-Vlahiei*, în Revista Biserica Ortodoxă Română, septembrie, 1924.
- Negru, Anemari Monica (editor), *Viața pe front în scrieri personale*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2019.
- Nicodim Patriarhul României, *Pastorală despre îndreptarea calendarului*, în „Biserica Ortodoxă Română”. Revista Sfântului Sinod, anul LXIII, nr. 10, Octombrie 1945.
- *Pe aici nu se trece! Mărturii, amintiri*, editate de Constantin Căzănișteanu și Dorina Rusu, Ed. Albatros, București, 1982.
- Petru, Nicolae Adrian; Luchian, pr. Cătălin Nicolae *Episcopul Grigore Leu în vârtoarea istoriei. Documente (1924-1949)*, Ed. Doxologia, Iași, 2019.
- *Rezoluția cu privire la problema calendarului bisericesc* (a Conferinței de la Moscova), în „Biserica Ortodoxă Română”, 1948, nr. 11-12, pp. 652-653.
- *Rezoluția în legătură cu problema „Calendarul Bisericesc”*, în „Ortodoxia”. Revista Patriarhiei Române. **Conferința Ortodoxă de la Moscova**, anul I, nr. 1, Ianuarie-Martie, București, 1949.
- *Românii în Marele Război. Anul 1916*. Documente, impresii, mărturii, coordonator general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, Ed. Militară, București, 2017.
- *Românii în Marele Război. Anul 1917*. Documente, impresii, mărturii, coordonator general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, Ed. Militară, București, 2018.
- Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, *Carte pastorală către clerul și poporul drept-credincios* (cu privire la data Paștilor din anul 1929), București, 1929.
- Stykalin, Aleksandr și Guriță, Ioan-Augustin, *Din corespondența arhimandritului Iuliu Scriban cu arhiereul Arsenie Stadnițki păstrată la Moscova*, în „Analele Științifice ale Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași” (serie nouă), **Istorie**, tom LXVII, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2021, p. 331-353.

- *Stenogramele ședințelor Consiliului de miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. 1 (septembrie – decembrie 1940), ed. Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Florin Popovici, 1999.
- Volcu, Ion (coord.), *Amintiri pentru cei de mâine. Memorii de război*, vol. II. Ed. Proilavia, 2012.

II. Literatură memorialistică:

- Alimăneștianu, Pia, *Însemnări din timpul ocupației germane (1916-1918)*, București, Corint Books, 2017.
- Anania, Valeriu, *Memorii*, Ed. Polirom, Iași, 2011.
- Averescu, Mareșal Alexandru, *Răspunderile*, Ed. Albatros, București, 1999.
- Bacalbașa, Constantin, *Capitala sub ocupația dușmanului, 1916-1917*, Ed. Vremea, 2017.
- Berthelot, Henri, *Jurnal și corespondență 1916-1919*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.
- Bolintineanu, Dimitrie, *Cuza-Vodă și oameni sei. Memoriu istoric*, ed. a IV-a, Noua Librărie G. Ioanide & C-nie, Calea Mogoșoae, București, 1870.
- Bianu, Vasile, dr., *Însemnări din războiul României Mari*, Tomul I. *De la mobilizare până la pacea de la București*, Institutul de Arte Grafice, Cluj, 1926.
- Bossy, Raoul V., *Amintiri din viața diplomatică*, vol. I, Ed. Humanitas, București, 1993.
- Călinescu, Armand, *Însemnări politice*, Ed. Humanitas, București, 1990.
- Iorga, Nicolae, *Jurnalul ultimilor ani, 1938-1940*, Ed. Humanitas, București, 2019.
- Kostaki, C., Lupu, *Memoriile unui trădător. Un înalt funcționar român sub guvernământul militar german (1916-1918)*, Ed. Humanitas, București, 2020.
- Marghiloman, Alexandru, *Note politice 1897-1924*, vol. III (1917-1918), ed. I, Ed. Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, București, 1927.
- Maria, Regina României, *Jurnal de război 1917-1918*, Ed. Humanitas, București, 2015.
- Velicu, Dudu, *Biserica Ortodoxă Română în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice I. 1945-1947*, Arhivele Naționale ale României, București, 2004.

- Idem, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist. Însemnări zilnice II. 1948-1959*, Arhivele Naționale ale României, București, 2005.
- Zeletin, Ștefan, *Retragerea. Povestea unui dezastru octombrie-decembrie 1916*, ed. îngrijită de Sorin Cristescu, Ed. Humanitas, București, 2023.

III. Instrumente de lucru

- Bria, Ion, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
- Hagiu, I., *Dicționarul presei românești (1790-2000)*, ed. a III-a, București, Ed. Institutului Cultural Român, București, 2004.
- Jela, Doina, *Lexiconul negru. Unelte ale represiunii comuniste*, Ed. Humanitas, București, 2001.
- Păcurariu, Mircea, *Dicționarul teologilor români*, ed. a II-a, revăzută și întregită, Ed. Enciclopedică, București, 2002.
- Stănescu, Flori; Constantinescu Virgiliu; Caravia Paul, *Biserica întemnițată. România 1944-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1998.

IV. Lucrări generale

- Agrigoroaiei, Ion, *România interbelică*, vol I, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001.
- Idem, *Orașul Iași – „capitala rezistenței până la capăt” (1916-1917)*, Ed. Junimea, Iași, 2016.
- Aurescu, Cristina (coord.), *Cultura de masă în „Epoca de Aur”: Cântarea României & Cenachul Flacăra*, Ed. PostModernism Museum, București, 2019.
- Barton, John, *O istorie a Bibliei. Povestea celei mai importante cărți a lumii*, Ed. Humanitas, București, 2021.
- Basciani, Alberto, *Dificila Unire. Basarabia și România Mare 1918-1940*, prefață de Keith Hitchins, traducere din italiană de George Doru Ivan și Maria Voicu, Ed. Cartier, Chișinău, 2018.

- Basciani, Alberto și Brăgea, Cristina (editori), *România după Primul Război Mondial. O modernizare complexă*, Ed. Humanitas, București, 2025.
- Bănică, Mirel, *Biserica Ortodoxă Română, stat și societate în anii '30*, Ed. Polirom, Iași, 2007.
- Idem, *Religia în fapt. Studii, schițe și momente*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015.
- Idem, *Nevoia de miracol. Fenomenul pelerinajelor în România contemporană*, Ed. Polirom, Iași, 2014.
- Bărbulescu, Ana, *Crainic's Imagined Community: Framing Romanianhood and its Enemy(ies)*, în „Holocaust. Studii și cercetări”, nr. 10, 2017, pp. 69-90.
- Bichir, Florian, *Dosarul „Mitropolitul Galaction Cordon” –un aventurier în reverendă, un agent secret sau o victimă a comunismului?*, Ed. Agnos, Sibiu, 2012.
- Bocancea, Sorin, *Dincolo de actualele mituri. Biserica Ortodoxă în primii ani ai regimului comunist din România*, în „Sfera Politicii”, nr. 6/160, 2011, pp. 104-111.
- Boia, Lucian, *Germanofili. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Ed. Humanitas, București, 2013.
- Idem, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterpretări*, Ed. Humanitas, 2014.
- Boicu, Dragoș, *The Romanian Orthodox Church in the late 1940s and 1950s according to the CIA archives*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Orthodoxa”, nr. 66/2, 2021, pp. 79-94.
- Bordeianu, Radu, *Dumitru Stăniloae. An Ecumenical Ecclesiology*, Bloomsbury, London, 2011.
- Bortă, Miluță, Teodor (coord.), Marin, Lăcrămioara, *Istoria Religiilor (curs)*, Ed. Grigore Tăbăcaru, Bacău, 1999.
- Bozdoghină, Horia, *Antisemitismul lui A. C. Cuza în politica românească*, Ed. Curtea Veche, București, 2012.
- Braniște, Ene, *Liturgica Teoretică*, Ed. IBMBOR, București, 1978.
- Idem, Ene, *Liturgica Generală*, Ed. IBMBOR, București, 1993.

- Brusanowski, Paul, *Autonomia și constituționalismul în debaterile privind unificarea Bisericii Ortodoxe Române (1919-1925)*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2007.
- Idem, *Stat și Biserică în Vechea Românie între 1821-1925*, Ed. Presa Universitară, Cluj, 2010.
- Bucur, Marius, *Din istoria Bisericii Greco-Catolice (1918-1953)*, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2003.
- Buzatu, Gh., *Un capitol de istorie politică – constituirea, guvernarea și dispariția Blocului Parlamentar (1919-1920)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie”, Iași, 1976, XIII, pp. 133-146.
- Buzilă, Boris, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia*, Ed. Fundației Culturale Române și Ed. Știința, Chișinău-București, 1996.
- Carp, Matatias, *Cartea neagră: Suferințele evreilor din România, 1940-1944*, vol I, Ed. Socec, București, 1946.
- Carpentier, J. (coord.) și Lebrun, F., *Istoria Europei*, Ed. Humanitas, București, 2006.
- Catalan, Sever-Mircea, *Politica bisericească a domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) (I)*, „Studii și materiale de istorie modernă”, Vol. XV, 2002, pp. 101-109.
- Catalan, Gabriel, *Considerații și documente privind elitele clericale ortodoxe din România comunistă (studiu de caz: ierarhul Sebastian Rusan)*, în „Anuarul IICCMER”, vol. III, Iași, Ed. Polirom, 2008, pp. 239-301.
- Chifăr, Nicolae, *Istoria creștinismului*, vol. II, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2000.
- Chițescu, Nicolae, *Mișcarea ecumenică*, în „Ortodoxia”, XIV (1962), nr. 1-2, București, pp. 30-40.
- Chivu-Duță, Carmen, *Culte din România între prigonire și colaborare*, Ed. Polirom, Iași, 2007.
- Ciobanu, Ștefan, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Ed. Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, Chișinău, 1992.
- Ciobanu-Ioniță, Daniela, *Ministrul Cultelor Stanciu Stoian și activitatea sa în relația cu Biserica Ortodoxă Română (1947-1951)*, în „Arhiva Moldaviae”, nr. 9, 2017, pp. 399-426.

- Cioroianu, Adrian (editor), *Comuniștii înainte de comunism. Procese și condamnări ale ilegaliștilor din România*, Ed. Universității din București, 2014.
- Ciucă, Marcel-Dumitru, *Procesul Mareșalului Antonescu: Documente*, Ed. Saeculum-Europa Nova, 1995.
- Ciucă, Marcel-Dumitru, Ignat Maria, Teodorescu Aurelian *Stenogramele ședințelor Consiliului de miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. 3 (aprilie – iunie 1941), 1999.
- Ciupală, Alin, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Ed. Polirom, București, 2017.
- Ciupercă, I., *Împrejurările venirii liberalilor la putere în ianuarie 1922. (Relații între partidele politice burgheze)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol””, IX, 1972, pp. 349-380.
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1997.
- Coman, Ioan G., *Patrologie*, Ed. Sf. Mănăstire Dervent, 2000.
- Cristescu, Sorin, *Încoronarea de la alba Iulia, 15 octombrie 1922 – semnificații istorice și politice, continuitate și împlinire*, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 5-6/2022, pp. 5-23.
- Clark, Roland, *Holy Legionary Youth. Fascist Activism in Interwar Romania*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 2015.
- Cizek, Eugen, *Istoria Romei*, Ed. Paideia, București, 2002.
- Deletant, Dennis, *România 1916-1941. O istorie politică*, Ed. Humanitas, București, 2024.
- Destivelle, Hyacinthe, *The Moscow Council (1917-1918): the creation of the conciliar institutions of the Russian Orthodox Church*, University of Notre Damme, 2015.
- Dindirică, Lucian, *Miron Cristea: patriarh, regent și prim-ministru*, Ed. Tipo Moldova, Iași, 2011.
- Djuvara, Neagu, *Între Orient și Occident*, Ed. Humanitas, București, 2013.
- *Idem*, *O scurtă istorie ilustrată a românilor*, Ed. Humanitas, București, 2015.
- Dobrincu, Dorin, *Religie și putere în România. Politica statului față de confesiunile (neo)protestante: 1919-1944*, în: „Romanian Political Science Review”, nr. 7/3, 2007, pp. 583-602.

- Dogaru, Dumitru, *Năpădeni, un sat de mazili din Codru*, în revista „Sociologie Românească”, editată de Institutul Social Român, Secția Sociologică, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, anul II, nr. 7-8, iulie-august, 1937, pp. 288-299.
- Duțuc, Adrian, *Iuliu Scriban in the German Occupied Bucharest (1917-1918) and the accusations that followed*, în: „Acta Universitatis Danubius, Communicatio”, vol. 10, nr. 1/2016, pp. 96-108.
- Idem; Luchian, pr. Nicolae Cătălin, *Episcopul Grigore Leu în vâltoarea istoriei. Documente (1924-1949)*, Ed. Doxologia, Iași, 2019.
- Enache, George, *Sfinți și eroi, război și pace în orizontul ortodoxiei românești. O perspectivă istorică*, în „Danubius”, XXXIV, 2016, pp. 451-492.
- Idem, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, Ed. Nemira, București, 2005.
- Idem, *Amestecul puterii politice în alegerea ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2004.
- Idem; Petcu Adrian-Nicolae, *Patriarhul Justinian și Biserica Ortodoxă Română în anii 1948-1964*, Ed. Partener, Galați, 2009.
- Erbiceanu, C., *Ghenadie Enaceanu Episcop de Râmnic Noul Severin*, în „B.O.R.” XXII (1898-1899), pp. 106-114.
- Fredriksen, Paula *Pe când creștinii erau evrei. Prima generație*, Ed. Humanitas, București, 2023.
- Gabor, Adrian, *Biserică și stat în timpul lui Teodosie I cel Mare (379-395)*, Ed. Bizantină, 2012.
- Georgescu, Bogdan, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945-1964)*, Ed. Eikon, București, 2018.
- Gherontie, episcopul Constanței, *Melchisedec zugrăvit de câțiva dintre ucenicii săi*, Tipografia Sf. Mănăstiri Cernica-Ilfov, 1939.
- Giurescu, Constantin C., *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Ed. Curtea Veche, București, 2000.
- Giovanni, Filoramo, *Crucea și puterea. Creștinii, de la martiri la persecutori*, Ed. Humanitas, București, 2022.

- Georgescu, Vlad, *Politică și Istorie. Cazul comuniștilor români 1944-1977*, Ed. Humanitas, București, 2008.
- Giosanu, Cosma, *Duhovnicii Sihăstriei sub cenzura comunistă. Filantropia cuvântului și a faptei la Mănăstirea Sihăstria în perioada comunistă*, Ed. Doxologia, Iași, 2017.
- Grigore, Gabriela, *Biserica și putere politică în România. Cronica unor relații controversate reflectate în presa religioasă*, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2020.
- Grom, Oleg, *Confesiune și etnicitate în Basarabia la începutul secolului al XX-lea*, în „Archiva Moldaviae”, vol. 5, 2013, pp. 183-198.
- Grossu, Silvia, *Mitropolitul Gurie. Misiunea de credință și cultură. Culegere de articole și studii despre Mitropolitul Gurie (Grosu) al Basarabiei (1877-1943)*, Ed. Epigraf, Chișinău, 2007.
- Heinen, Armin, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”*, Ed. Humanitas, București, 2006.
- Hitchins, Keith, *Românii 1774-1866*, ed. a III-a, Ed. Humanitas, București, 2013.
- Iacob, Gheorghe și Buruiană, Ovidiu (coordonatori), *Societatea românească și concurența modelelor de dezvoltare (1859-1939)*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022.
- Ilie, Cornel-Constantin (coord.), *România în Marele Război*, București, Muzeul Național de Istorie a României, 2016.
- Ionescu-Gură, Nicoleta, *Stalinizarea României. Republica Populară română 1948-1950: transformări instituționale*, Ed. Bic All, București, 2005.
- Kapalo, James and Vagramenko Tatiana, *Hidden Galleries. Material Religion in the Secret Police Archives in Central and Eastern Europe*, Lit Verlag, Zurich, 2020.
- Leuștean, Lucian N., *The concept of symphonia in contemporary European Orthodoxy*, în „International Journal for the Study of the Christian Church”, nr. 11/2-3, 2011, pp. 188-202.
- Idem, *Eastern Christianity and the Cold War, 1945-1991*, Routledge, London, 2010.

- Idem, *The Romanian Orthodox Church*, în Lucian Leuștean (coord.) *Orthodox Christianity and Nationalism in Nineteenth-Century Southeastern Europe*, Fordham University Press, New York, 2014.
- Marțincu, Monica, *Biserica Ortodoxă Română din Vechiul Regat la începutul secolului XX*, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, nr. 43-44, 2006, Ed. Academiei Române, Iași, pp. 123-138.
- Moșneagu, Bogdan, *Locul Bisericii Ortodoxe Române în doctrina și practicile PNL*, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, XLIII-XLIV, 2006-2007, Ed. Academiei Române, Iași, pp. 101-122.
- Muller, Florin, *Ortodoxismul, religiozitatea și Mișcarea Legionară*, în Florin Muller, *Metamorfozele politicului românesc*, Ed. Universității din București, 2006.
- Nanu, Andreea, *Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae și Nae Ionescu: un ecumenism interbelic?: repere pentru o definiție a ortodoxiei românești*, în „Romanian Political Science Review”, nr. 3, 2007, pp. 625-638.
- Niculescu, Tatiana, *Mistica rugăciunii și a revolverului. Viața lui Corneliu Zelea Codreanu*, București, Ed. Humanitas, 2017.
- Nixey, Catherine, *Epoca întunecării. Cum a distrus creștinismul lumea clasică*, Ed. Humanitas, București, 2017.
- Onișoru, Gheorghe, *Stalin și poporul rus..., Democrație și dictatură în România Contemporană. Stalinismul în România*, Ed. Corint, București, 2021.
- Ornea, Z., *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, Ed. Polirom, București, 2025.
- Pasat, Valeriu, *Biserica Ortodoxă și puterea sovietică în RSS Moldovenească (1940-1991)*, Ed. Cartier, Chișinău, 2019.
- Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. IBMBOR, București, 2006.
- Pentelescu, Aurel; Preda, Gavril, *Mitropolitul Pimen Georgescu (1853-1934) și Marea Unire din anul 1918*, Ed. Militară, București, 2019.
- Petcu, Adrian Nicolae, *Partidul, Securitatea și cultele 1945-1989*, Ed. Nemira, București, 2005.

- Petcu, Cristian Vasile, *Guvernarea Miron Cristea*, Ed. Enciclopedică, București, 2009.
- Popescu, Dumitru, *Relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică*, în „Studii Teologice”, nr. 5-10, 1979, pp. 367-390.
- Popovici, Clement, în *Capitolul al șaptelea al literei P din Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastar: Despre Sfintele Paști sau despre computul pascal*, text și comentariu din rev. „Candela” XVII-XIX, 1898-1900 (și extras: 1900, IX + 386 p.).
- Preda, Simona, *Regina – mamă Elena. Mariajul și despărțirea de Carol al II-lea*, Ed. Corint Books, 2018.
- Racu Bogdan, *Mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei: retragerea din scaun și trecerea la cele veșnice*, în doxologia.ro.
- Richards, E. G., *Cronologie și civilizație. Calendarul între știință și religie*, Ed. Tehnică, București, 1999.
- Rose, Serafim, *Cartea facerii, crearea lumii și omul începuturilor. Perspectiva creștin-ortodoxă*, Ed. Sofia, București, 2001.
- Roșca, Paul-Ersilian, *Patriarhul Nicodim Munteanu și Regele Carol II. Alegerea și investirea unui patriarh în anii regimului carlist*, în Tabor, nr. 9, 2019.
- Rus, Remus; Iancu Dorin-Demostene, *Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Amintiri*, vol. 2, Ed. Enciclopedica, București, 2015.
- Scriban, Filaret, *Istoria bisericească a românilor pe scurtu*, Tipografia Adolf Bermann, Jassy, 1871.
- Schmitt, Jens Oliver, *O istorie a Bisericii Ortodoxe Române 1918-2023*, Ed. Humanitas, București, 2023.
- Solovei, Rodica, *Activitatea Guvernământului Transnistriei în domeniul social-economic și cultural (19 august 1941 – 29 ianuarie 1944)*, Ed. Demiurg, Iași, 2004.
- Sixsmith, Martin, *Rusia. Un mileniu de istorie*, Ed. Humanitas, București, 2016.
- Stan, Constantin I., *Miron Cristea. O viață – un destin*, Ed. Paideia, București, 2009.
- Stăniloae, Dumitru, *Concepția Bisericii Romano-Catolice despre celelalte Biserici și atitudinea ei față de ele în condițiile ecumenismului actual*, în „Ortodoxia”, XVII (1965), nr. 2, București, pp. 267-282.

- Șandru, D., *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Editura Academiei R.S.R., Iași, 1980.
- Șucu, Nicolae S., *Viața și aventurile unui cioban român în Bulgaria în vremuri de război 1908-1918*, Ed. Humanitas, București, 2017.
- Tismăneanu, Vladimir; Dobrincu, Dorin; Vasile, Cristian, *Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, Raport final*, Ed. Humanitas, București, 2007.
- Topor, Claudiu-Lucian, „*Auf nach Rumanien*” *Beligeranța germano-română 1916-1918*, Ed. Univ. „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2020.
- Turliuc, Cătălin, *Alexandru Ioan I și Epoca Sa*, Ed. Junimea, Iași, 2020.
- Țurlea, Petre, *Carol II și Iuliu Maniu*, Ed. Semne, București, 2013.
- Vasile cel Mare, Sf., *Scrieri, Partea Întâia, Omilii la Hexaemeron*, 2,1, în PSB, nr.17, trad.de Pr. D. Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1986.
- Vasile, Cristian, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, Ed. Curtea Veche, București, 2005.
- Vicovan, Ioan, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Ed. Trinitas, Iași, 2002.
- Idem, *Patriarhul Justinian Marina: „Fost-a om trimis de la Dumnezeu la vreme portivită”*, în Radu Preda, Ion Vicovan (coord.), *Martiriu și memorie din România comunistă. Acta Simpozionului Internațional „Dumitru Stăniloae”, 2017*, Iași, 2020.
- Watts, Larry, *O Casandră a României: Ion Antonescu și lupta pentru reformă, 1918-1941*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1993.

V. Scrieri din epocă

- Bradea, N., *Sfat cu moș Gheorghe. Despre schimbarea calendarului*, art. în revista „Albina”, nr. 5-8, februarie 1925, pp. 95-99.
- Chiricescu, Constantin, *Așezarea Pascaliei în calendarul îndreptat*, București, 1926.
- Idem, *Calendarul nostru nu e schimbat, ci îndreptat*, București, 1925.
- Cicală, N., *Îndreptarea calendarului*, Mănăstirea Cernica, 1934.
- Cleopa, Arh. Ilie, *Cuvânt de lămurire în legătură cu rătăcirile stiliștilor*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 3-4/1955, pp. 251-294.

- Cosma, A. C., *Rătăcirea Stilistă*, în „Revista Teologică”, nr. 10, 1938, pp. 441-443.
- Culcea, Toma, *Calendarul îndreptat este cel bun*, Ed. Arhiepiscopiei Bucureștilor, secția culturală: „Apostolul”, București, 1937.
- Gherontie, episcopul Constanței, *Melchisedec zugrăvit de câțiva dintre ucenicii săi*, Tipografia Sf. Mănăstiri Cernica-Ilfov, 1939.
- Gheorghiu, Vasile, *Îndreptarea calendarului ortodox*, Iași, 1928.
- Luțcan, Anton, *Stilismul*, în „Luminătorul”, nr. 12, 1936.
- Melchisedec, episcopul Romanului, *Biserica Ortodoxă și calendariul*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul V, nr. 9, iunie 1881, pp. 561-604.
- Mihălcescu, Irineu, *Notițe despre calendar*, în „Biserica Ortodoxă Română”, iulie, 1924, pp. 425-430.
- *Idem*, *Introducerea calendarului gregorian în Bulgaria*, în „Revista Ortodoxă”, martie, 1916, pp. 136-137.
- Mirescu, D., *Analiza critică a calendarului iulian și gregorian*, București, 1898.
- Scriban, Iuliu, *Acte și mărturii privitoare la chestiuni și fapte bisericești în timpul ocupațiunii germane în România*, extrase de revista „Înnoirea”, București, 1919.
- *Idem*, *Chestiunea calendarului în Biserica Ortodoxă*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an XLI, nr. 8, mai, 1923, pp. 556-564.
- *Idem*, *Chestiunea calendarului la noi și aiurea*, în „Biserica Ortodoxă Română”, iulie, 1924, 396-402.
- *Idem*, *Paștile sărbătoare fixă*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 7, 1928, pp. 625-626.
- *Idem*, *Românii care au scris despre calendar*, în „Biserica Ortodoxă Română”, iulie, 1924, pp. 416-425.
- *Idem*, *Schimbarea calendarului. Cuvinte pentru duminirea poporului*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 8, 1929, 482-483.
- *Idem*, *Potrivnicii calendarului îndreptat*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 10, 1924, p. 637.
- *Idem*, *Uneltitori de peste graniță (...) împotriva calendarului îndreptat*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 2, 1927, p. 125.
- *Idem*, *Stilul vechi dă îndărăt*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 5, 1932, pp. 397-398.

- Simedrea, Tit, *Reforma calendarului*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 7, 1924, p. 425.
- Șesan, M., *Papalitatea și Ortodoxia*, I , nr. 2-3, București, 1949, pp. 73-96.
- Vartolomeu, Ep. al Râmnicului, Stănescu, *O ultimă lămurire în privința datei Sf. Paști*, în „Biserica Ortodoxă Română”, mai, 1929, pp. 385-394.
- Vintilescu, Petre, *Câteva considerațiuni în legătură cu îndreptarea calendarului*, în „Ortodoxia”, nr. 1, 1949 pp. 113-122.

VI. Lucrări speciale

- Argatu, Ștefan, *Stiliștii în România. Istoric. Adevăr. Îndreptare*, Ed. Mila Creștină, Suceava, 2009.
- Bernea, Ernest, *Timpul la țaranul român. Contribuție la problema timpului în religie și magie*, Ed. Vremea, București, 2024.
- Braniște, Ene, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*, în „Ortodoxia”, nr. 2 (1955), pp. 181-216.
- *Idem*, *Un eveniment de seamă în viața Bisericii Bulgare. Adoptarea calendarului îndreptat*, în „Glasul Bisericii”, nr. 5-6, 1969, pp. 543-550.
- Cojocar, Constantin, *Sfânta Scriptură și despre știință și despre măsurarea timpului*, în „Teologie și Viață”, nr. 8-10/1992.
- David, diac., Petre, *Anticalendariștii, fii rătăciți ai Bisericii Ortodoxe*, în „Îndrumar Misionar și Patriotic”, Buzău, 1988.
- Dimitrijevic, S. Milan, *Problems of calendar reform and Easter date determination and a proposition to the Serbian Orthodox Church, made by Djordje Stanojevic*, în „Transdisciplinary Studies”, no. 1 (2011), pp. 147-156.
- Donici, Petru, *Calendarul Bisericeii de Răsărit în stil vechiu și stil nou. Cu noi reguli de comput aplicabile și la Calendarul Bisericeii de Apus*, Tipo-Litografia Națională Ralian și Ignat Samitca, Craiova, 1898.
- Drăgușin, Constantin, *Legile bisericești ale lui Cuza Vodă și lupta pentru canonicitate*, în „Studii Teologice”, an IX, nr. 1-2, 1957, pp. 86-103.
- Dură, Nicolae, *Data serbării Paștilor în lumina tradiției canonice a Bisericii Ortodoxe*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 4, 1987, pp. 36-68.

- *Idem, Calendarul îndreptat în Biserica Ortodoxă Română, astăzi*, în „Studii Teologice”, nr. 1, ian-febr., 1990, pp. 144-146.
- Erbiceanu, Constantin, *Reforma calendaruli iulian*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an XII, 1898-1899, pp. 23-43.
- Floca, Ioan, *Calendarul bisericesc*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 7-8, 1959, pp. 562-567.
- Gheorghiu, Vasile, *Calendarul*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 7-9, 1957, pp. 17-30.
- Ivan, Iorgu, *Calendarul îndreptat și Pidalionul*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 9-12/1979, pp. 698-708.
- Izvoranu, Stelian, *Sinoadele de sub regimul legilor lui Cuza*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an LXXVIII, nr. 7-8, 1960, pp. 658-682.
- Kaltenbrunner, Andreea, *Modernization Struggles in Interwar Romania: Old Calendarists, Church and Government in Bessarabia in the 1930s*, în „Slavonic and East European Review”, nr. 99/3, 2021, pp. 520-543.
- Kapalo, James A., *Inochentism and Orthodox Christianity. Religious Dissent in the Russian and Romanian Borderland*, Routledge, London, 2019.
- Munteanu, Ioan, Prot., *Calendarul bisericesc – memoria și simbolul ortodoxiei*, Studiu istorico-canonice despre problema calendarului (iulian – stilul vechi și gregorian – stilul nou) în viața Bisericii Ortodoxe, ed. a II-a, Ed. Lumina lui Hristos, Kiev-Chișinău, 2009.
- Mihail, Paul, *Cu privire la calendarul îndreptat*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 10-12, 1969, pp. 572-575.
- Mureșan, Radu Petre, *Stilismul în România (1924-2011)*, Ed. Agnos, Sibiu, 2012.
- *Idem, Stilismul în România (1924-2022)*, Ed. Doxologia, Iași, 2023.
- Negoită, Athanasie, *50 de ani de la îndreptarea calendarului 1924-1974*, în „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 5-6, 1974, pp. 684-687.
- *Idem, Calendarul Bisericii Creștine*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 1-3, 1965, pp. 50-90.
- *Idem, Calendarul mozaic și Paștele creștin*, în „Glasul Bisericii”, nr. 11-12, nov.-dec., 1972, pp. 1198-1214.
- *Idem, Calendarul*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 1-3, 1964, pp. 9-26.

- Palade, V., *Calendarul*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 9-12, 1976, pp. 711-724.
- Petrucescu, Andreea, *Mișcarea stilistă în Basarabia, 1935-1936. Cauze și soluții. Perspective locale*, în Caietele CNSAS, IX, nr. 1-2, 2017, pp. 61-77.
- *Idem*, *Memoriul țăranilor stiliști către Regele Carol al II-lea. Basarabia 1936*, în „Revista istorică”, tom XXVI, nr. 5-6, 2016, pp. 573-591.
- Popescu, Teodor M., *Problema stabilizării datei Paștelui*, în „Ortodoxia”, XVI, 1964, pp. 334-444.
- Popescu, Nicolae, *Neînțelegerea îndreptării calendarului*, Ed. Europolis, Constanța, 2002.
- Secieru, Vasile, *Chestiunea calendarului îndreptat din Basarabia în atenția Sf. Sinod de la București*, în „Confluente bibliografice”, nr. 3-4, 2014, pp. 97-101.
- Stan, Liviu, *Pentru serbarea Sf. Paști la aceeași dată în întreaga creștinătate*, în „Studii Teologice”, nr. 5-6, 1970, pp. 368-383.
- *Sfântul Ierarh Glicherie Mărturisitorul. O viață pentru Hristos. Viața, pătimirile și minunile Sfântului Ierarh Glicherie Mărturisitorul*, Ed. Schimbarea la Față, com. Râșca, jud. Suceava, 2012.
- Șesan, M., *Îndreptarea și unificarea calendarului și poziția ortodoxiei românești*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 3-6, 1970, pp. 230-240.
- *Idem*, *În problema unificării calendarului*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 9-10, 1969, pp. 671-674.
- Teoctist, Mitr. Moldovei și Sucevei, *Îndreptarea calendarului, o hotărâre întemeiată a Bisericii Ortodoxe*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 7-9, 1982, pp. 588-614.
- Teodoropoulos, Epifanie, *Cele două extreme: ecumenismul și stilismul*, Ed. Evanghelismos, București, 2006.

VII. Presă

„Adevărul”, 1925, 1926, 1929
„Albina”, 1924, 1925
„Avântul”, 1931, 1934, 1935
„Curentul”, 1928
„Cuvântul”, 1929
„Înainte”, 1938
„Iașul”, 1938
„Lumea”, 1934, 1935, 1936, 1937
„Lupta”, 1927
„Mesagerul de Neamț, ” 2019
„Scânteia”, 1953, 1955
„Universul”, 1929, 1936, 1938, 1939, 1940
„Ziarul Lumina”, 2010

VIII. Resurse electronice

- Dorin-Demostene Iancu, *Părerile domnului Oliver Jens Schmitt despre Ortodoxie și Biserica Ortodoxă Română*, în www.basilica.ro, accesat la 04.06.2025.
- Bogdan Racu, *Mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei: retragerea din scaun și trecerea la cele veșnice*, în www.doxologia.ro, accesat 09.03.2023.
- Alin-Doru Barz, *O încercare de introducere a calendarului gregorian în timpul domniei lui Cuza*, Bărganul Ortodox, www.crestinortodox.ro, accesat la 23.02.2023.
- Grădinaru, Ioan, *Povestea calendarului la români. Ziua de 1 aprilie devenea oficial în anul 1919, data de 14 aprilie în calendarul gregorian*, în Revista Luceafărul: anul XII, nr. 4 (134), Aprilie 2020, www.luceafarul.net, accesat la 23.04.2023.
- Puiu Lățea, *Crăciun 1916: chestiunea calendarului înainte și după Marele Război*, în www.muzeulmemoriei.ro, accesat la 23.02. 2023.
- www.cersipamantromanesc.wordpress.com, accesat la 23.02.2023.
- „Adevărul despre reforma calendarului” și schisma din Biserica Ortodoxă, în www.cuvantul-ortodox.ro, accesat la 25.02.2023.

- *Biserica Ortodoxă Română în comunism*, în www.youtube.com/@zaiafet, accesat la 25.01.2026.
- Matthew Namee, *A Brief Life of Meletios Metaxakis*, în Orthodox History, www.orthodoxhistory.org, accesat la 24.08.2023.
- Matthew Namee, *The Nine Years that Almost Destroyed the Orthodox Church*, în Orthodox History, www.orthodoxhistory.org, accesat la 24.08.2023.
- Andrei Erhan, *Patriarhul Nikon și reforma liturgică*, în Orthopraxia's Blog, orthopraxia.worldpress.com, accesat la 23.11.2025.
- Milan S. Dimitrijevic, *Problems of calendar reform and Easter date determination and a proposition to the Serbian Orthodox Church, made by Djordje Stanojevic*, în „Transdisciplinary Studies”, no. 1 (2011), pp. 147-157, www.academia.edu, accesat la 14.08.2023.
- Constantin Sturzu, *Cetatea Sfintei Parascheva de 384 de ani*, în www.doxologia.ro, accesat la 07.06.2025.
- Petru Clej, *A trecut un secol de la rebeliunea bolșevică de la Tatarbuniar, sudul Basarabiei*, în www.rfi.fr, accesat la 23.06.2024.
- Cosmin Pătrașcu Zamfirache, *Povestea preotului care a încercat să reformeze Biserica Ortodoxă Română. Numit „Martin Luther” al românilor, a fost trimis în exil de patriarh*, în Adevărul, www.adevarul.ro, accesat la 25.05.2025.
- Enache, George, *Drama mitropolitului primat Conon*, în ziarul „Lumina”, 02 Oct. 2010, www.ziarullumina.ro, accesat la 20.06.2025.
- Falcan, Dan, *100 de ani de la încoronarea de la Alba Iulia*, în Revista Historia, an XI, nr. 40, Septembrie 2022, în www.historia.ro, accesat la 15.05.2025.
- <http://freelex.juridic.ro>, consultat la 21.05.2024.
- *Chestiunea Calendarului*, în „Catacombele Ortodoxiei”, www.catacombeleortodoxiei.ro, accesat la 23.11.2025.
- www.sihastria.mmb.ro, accesat la 03.04.2025.
- Oana Panait, *Carol al II-lea, presa și propaganda*, în www.historia.ro, accesat la 23.08.2025.
- Laurențiu Ungureanu, Radu Eremia, *Apostolii lui Stalin. Ana Pauker, cea mai puternică femeie. Legende Cominterniste: fata care ura savarinele*, în www.historia.ro, accesat la 04.10.2024.
- <https://www.wikipedia.org>, accesat la 24.07.2025.

- *Istoria blestemată a Mănăstirii Văcărești, monumentul distrus de Nicolae Ceaușescu*, în www.adevarul.ro, accesat la 10.09.2024.
- Părintele Cleopa – Ana Pauker și stilismul, www.YouTube.com/c/MănăstireaPetruVodăNT, accesat la 23.05.2025.
- Florian Bichir, *A fost Mitropolitul Galaction Cordun agentul Moscovei?*, în www.evz.ro, accesat la 20.02.2026.
- Gabriel Catalan, *Considerații și documente privind elitele clericale ortodoxe din România comunistă (studiu de caz: ierarhul Sebastian Rusan)*, în anuarul IICCMER, <https://anuar.iiccmer.ro>, accesat la 23.04.2025.
- *Catedrala Mitropolitană de Stil Vechi de la Slătioara a fost sfințită*, www.youtube.com/@TVPlusSuceavaHD, accesat la 10.03.2025.
- *Ucrainenii renunță la Crăciunul pe rit vechi și îl sărbătoresc în avans, pentru a se distanța de ruși*, art. publicat în 26. 12. 2022, www.digi24.ro, accesat la 28.08.2025.
- *Cum s-au bătut liberalii cu țărăniștii pentru eliminarea sărbătorilor pe stil vechi. Aventurile adoptării calendarului gregorian*, art. publicat în 07.01.2023, www.adevarul.ro, accesat la 24.05.2024.
- <https://www.zanesti3.mmb.ro>, 21.06.2025.
- CURIOSITĂȚI: Despre timp – cu Alexandra Bereșteanu / EP. 14 #LaOCafeaCuDamian, www.youtube.com/@DamianAnfile, accesat la 23.03.2026.

